

cept and as the social phenomenon: methodological analysis]. In *Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i iuridicheskie nauki, kulturologiia i iskusstvovedenie. Voprosy teorii i praktiki* [Historical, philosophical, political and legal sciences, cultural studies and art history. Questions of theory and practice]. (3(65), 1, pp. 132-136). Tambov: Gramota [in Russian].

Sergeev A. S. (2012). Problematika informatcionnoi etiki v otechestvennoi mysli [Problems of information ethics in Russian thought]. *Diskursy etiki: Almanakh* [Discourses of Ethics: Almanac], 1, 82-91 [in Russian].

УДК 378.015.3:005.32

orcid.org/ 0000-0003-4869-274X

ІЛЬЧЕНКО Олена Юрївна

доктор педагогічних наук, завідувач кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

ФОРМУВАННЯ СТІЙКИХ МОТИВІВ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ: ВИМОГА ЧАСУ

«Поганий учитель повідомляє істину, хороший – вчить її знаходити» (А. Дістервег), а отже – пробуджує пізнавальну активність учнів і постійне їх бажання здобувати нові знання. Ця беззаперечна істина стала лейтмотивом думок і діяльності прогресивних педагогів усіх часів. А. Дістервег, зазначав: «У багатьох випадках залишається бажаним педагогічний гомеопат, людина, яка навчає нас давати розумові прийоми в такій дозі, в якій вони діють найбільш ефективно і при якій незначна кількість викликає найсильнішу дію. Треба значно більше боятися перегодувати учнів, ніж послабити їх нестачею їжі» (Коваленко (Ed.), 2006, с. 368). Глибоку думку з цього приводу мав Л. Толстой, який писав: «коли прагнеш наукою виховати учня, люби свою науку і знай її, і учні полюблять тебе, і науку, і ти виховаєш їх; але якщо сам не любиш її, то скільки б ти не змушував учити, наука не зробить виховного впливу» (Толстой, 1953, с. 269). Видатний педагог-гуманіст В. Сухомлинський, звертаючись до вчителів, зауважував: «Не забувайте, що ґрунт, на якому будується ваша педагогічна майстерність, – у самій дитині, в її ставленні до знань і до вас, учителю. Це – бажання вчитися, натхнення, готовність до подолання труднощів. Дбайливо збагацуйте цей ґрунт, без нього немає школи» (Сухомлинский, 1972. с. 153).

Зрозуміло, що таким (здатним пробудити інтерес учнів до навчання) може бути мотивований до педагогічної діяльності вчитель. У цьому

зв'язку, постає нагальна потреба формування стійких мотивів навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів, які мають стати для школи «джерелом тієї сили, яка приводить в рух навчально-виховний процес, вдихає в нього життя» (Алексєєва, 1974, с. 107).

Дослідження проблеми мотивів діяльності і поведінки є однією із центральних у психології. На підтвердження цього, спираємося на судження радянського психолога Б. Ломова, який зауважував, що «...в мотивах і цілях найбільш чітко простежується системний характер психічного; вони виступають як інтегральні форми психічного відбиття» (Ильин, 2003, с. 122.).

Вивченню проблеми мотивів у контексті дослідження формування і розвитку особистості присвятили свої праці В. Авсєєв, Л. Анциферова, Л. Ботовіл та ін. Д. Узнадзе та його наукова школа розглядали мотиви в руслі загальнопсихологічної теорії установки. Особливу увагу вивченню мотивів як усвідомлюваних чи малоусвідомлюваних спонук до діяльності приділяли радянські психологи: Л. Божович, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін. Їхні теоретичні положення беремо за основу дослідження і зокрема розуміння мотиву, яке наведено у визначенні С. Рубінштейна: «Будь-яка дія, що спрямовує до певної мети, виходить з тих чи інших спонук. Більш чи менш адекватно усвідомлена спонук виступає як мотив» (Рубинштейн, 1946, с. 542).

Мотиви навчальної діяльності, як специфічного виду діяльності, продуктом якого є знання, вміння та навички, на загальнотеоретичному рівні досліджували: Д. Ельконін, Г. Костюк, О. Леонтьєв, І. Підласий та ін. З-поміж авторів, роботи яких присвячувались проблемі формування мотивів навчальної діяльності студентів у вищій школі, варто назвати: І. Зайцеву – досліджувала пізнавальну активність студентів вищих економічних навчальних закладів, П. Лузана – вивчав навчальну активність студентів у сільськогосподарському вищі; Г. Костишину – досліджувала навчально-пізнавальну діяльність студентів вищих технічних закладів освіти; Н. Клименко – вивчала формування мотивів навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів гуманітарного профілю та ін.

За основу визначення поняття «мотив» беремо теоретичне положення С. Рубінштейна, який під мотивом розуміє більш чи менш адекватно усвідомлену спонук (Рубинштейн, 1946, с. 542). Підтвердження цієї думки знаходимо і в інших тлумаченнях мотиву: «те, що, відображаючись у голові людини, спонукає діяльність, спрямовує її на задоволення певної потреби, називається мотивом цієї діяльності» (Смирнов (Ed.), 1956, с. 386). «Психологічно мотив означає спонукання людини до діяльності. Мотивами можуть бути знання, почуття, потреби, які змушують людину прагнути до мети» (Ковалев (Ed.), 1966, с. 428).

Виходячи зі сказаного, розглядаємо мотив як один із найважливіших компонентів психологічної структури будь-якої діяльності, за допомогою

якого розкривається спонукальна природа дій, поведінки, вчинків людини, її сутність. У навчальній діяльності такою спонукою є мотиви начально-пізнавальної діяльності, розкриття яких має важливе значення для забезпечення її належної якості. Якщо студент навчається без пізнавального інтересу, його мотивом є лише одержання диплому або бажання догодити батькам чи щось інше, то і його знання не будуть міцними і глибокими, а отже – це буде професійно не мотивований, не цікавий для дітей вчитель.

У контексті розкриття мотиву як усвідомленої спонуки, під мотивом навчальної діяльності розуміємо все те, що спонукає особистість до неї, всі фактори, що зумовлюють пізнавальну активність людини – потреби, інтереси, переконання, установки, почуття тощо. На цьому, зокрема, зауважувала відомий радянський психолог Л. Божович, яка до мотивів навчальної діяльності учнів відносила усі спонуки цієї діяльності, зокрема і прийняті дитиною рішення, почуття обов'язку й усвідомлення необхідності, які нерідко виконують свою спонукальну функцію навіть у супереччя наявному в дитині безпосередньому бажанні (Божович, & Благоннадєжина (Eds.), 1972, с. 22).

Педагогічна наука і шкільна практика підтверджують, що мотивація учня до навчальної діяльності на пряму залежить від професійності педагога, його моральності, такту, поведінки, характеру, здатності викликати в учнях пізнавальний інтерес і відповідну активність. Підготовка такого вчителя має розпочинатися на етапі його професійної підготовки, як студента вишу, який вже тут повинен відчувати себе як особистість-професіонал, зі сформованими мотивами навчально-пізнавальної діяльності.

Результати дослідження переконують, що ефективність і успішність навчально-пізнавальної діяльності студентів на пряму залежить від рівня сформованості мотивів, серед яких внутрішні, професійно зорієнтовані мотиви (високий пізнавальний інтерес) мають домінувати над зовнішніми, вузько-особистісними (низький пізнавальний інтерес). Для забезпечення такого результату у виші має бути організована цілеспрямована, систематична робота на основі партнерства і суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників педагогічного процесу.

Як необхідні умови формування стійких мотивів навчально-пізнавальної діяльності студентів, виділяємо:

процесуально-змістові: фасилітація навчальної діяльності; впровадження особистісно орієнтованого навчання; індивідуалізація навчально-професійної діяльності; дотримання правильного співвідношення теоретичних знань і практичних умінь навчальної діяльності; урізноманітнення форм індивідуальної та групової роботи під час проходження студентами психолого-педагогічної практики; застосування компетентнісного підходу; гуманізація і демократизація навчального процесу; урізноманітнення форм і методів самостійної роботи студентів; відповідний стиль роботи педагога;

дидактично-освітні: надання студентам більшої свободи вибору предметів, що вивчаються, та способу діяльності; уникання стереотипнос-

ті проведення навчальних занять, використання методів, форм і прийомів навчання проблемного, інтерактивного та науково-дослідного характеру; нормування навчальної діяльності; структурування і диференціація навчального матеріалу за його важливістю; застосування принципу доступності й використання інших принципів дидактики;

психологічні: формування стійкого інтересу до професії; розвиток розумових здібностей студентів, усвідомлення найближчих і кінцевих цілей навчання (близької і дальньої перспективи), теоретичної та практичної значущості засвоєваних знань, професійної спрямованості навчальної діяльності.

Список використаних джерел

- Алексеева М. І. Мотиви навчання учнів. Київ : Рад. шк., 1974. 120 с.
 Изучение мотивации поведения детей и подростков / под ред. Л. И. Божович, Л. В. Благоннадежиной. Москва : Педагогика, 1972. 352 с.
 Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 512 с.
 Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія : навч. посібн. / заг. ред. Є. І. Коваленко. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 664 с.
 Психология / под ред. А. А. Смирнова и др. Москва : Гос. учеб-пед. изд-во Мин-ва просвещения РСФСР, 1956. 576 с.
 Психология / под ред. А. Г. Ковалева и др. Москва : Просвещение, 1966. 452 с.
 Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Москва : Учпедгиз, 1946. 720 с.
 Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. Киев : Рад. шк., 1972. 244 с.
 Толстой Л. Н. Педагогические сочинения. Москва : Учпедгиз, 1953. 441 с.

References

- Aleksieieva M. I. (1974). *Motyvy navchannia uchniv [Students' motives for learning]*. Kyiv: Rad. shk. [in Ukrainian].
 Bozhovich L. I., & Blagonadezhina L. V. (Eds.). (1972). *Izuchenie motivatsii povedeniia detei i podrostkov [Studying the motivation of behavior of children and adolescents]*. Moskva: Pedagogika [in Russian].
 Ilin E. P. (2003). *Motivatciia i motivy [Motivation and motives]*. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
 Kovalenko Ye. I. (Ed.). (2006). *Istoriia zarubizhnoi pedahohiky. Khrestomatiia [History of foreign pedagogy. Reader]*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
 Kovalev A. G. (Ed.). (1966). *Psikhologiiia [Psychology]*. Moskva: Prosveshchenie [in Russian].
 Rubinshtein S. L. (1946). *Osnovy obshchei psikhologii [Fundamentals of general psychology]*. Moskva: Uchpedgiz [in Russian].
 Smirnov A. A. (Ed.). (1956). *Psikhologiiia [Psychology]*. Moskva: Gos. ucheb-ped. izd-vo Min-va prosveshcheniia RSFSR [in Russian].
 Sukhomlinskii V. A. (1972). *Serdtshe otdaiu detiam [I give my heart to children]*. Kiev: Rad. shk. [in Russian].
 Tolstoi L. N. (1953). *Pedagogicheskie sochineniia [Pedagogical works]*. Moskva: Uchpedgiz [in Russian].